

ODREDNICE SAMOPOIMANJA I SAMOPOŠTOVANJA MALOLJETNIKA DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIVOG PONAŠANJA

MARIJANA MAJDAK¹, ŽELJKA KAMENOV²

¹ Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

² Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad

UDK: 376.1-056.49

Adresa za dopisivanje: Dr. sc. Marijana Majdak, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Studijski centar socijalnog rada, Nazorova 51, Zagreb; marijana.majdak@pravo.hr

Sažetak: Cilj istraživanja bio je ispitati doprinos socio-demografskih varijabli, stigmatizacije, samomotrenja i eksternalnosti objašnjenju samopoimanja i samopoštovanja muških maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja s izvaninstitucionalnim mjerama (N=146) i mjerama izdvajanja iz obitelji i smještanja u instituciju (N=126).

U istraživanju je korišten Upitnik o općim i socio-demografskim podacima, Coopersmithov upitnik samopoštovanja, Offerov revidirani upitnik samopoimanja, Skala eksternalnosti, Skala samomotrenja i Upitnik za ispitivanje doživljaja neformalne stigmatizacije maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja.

Podaci su obrađeni hijerarhijskom regresijskom analizom, a postupno su uvođeni blokovi varijabli: školovanje i dob, broj roditelja i bračno stanje, obrazovanost i zaposlenost roditelja te procjena materijalnog statusa, prethodne intervencije prema obitelji i maloljetniku, formalna i neformalna stigmatizacija, te samomotrenje i eksternalnost.

Uključenim varijablama objašnjeno je 46% varijance samopoimanja i 42% varijance samopoštovanja maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. Najboljim prediktorima samopoimanja pokazale su se formalna i neformalna stigmatizacija te procjena materijalnog stanja vlastite obitelji, dok su se prediktorima samopoštovanja uz neformalnu stigmatizaciju pokazale još eksternalnost, procjena materijalnog stanja vlastite obitelji, broj prethodno pokrenutih postupaka pred sudom za kazneno djelo i dob sudionika.

Ključne riječi: samopoimanje, samopoštovanje, maloljetnici društveno neprihvatljivog ponašanja, stigmatizacija

UVOD

Novija istraživanja u području maloljetničke delinkvencije ističu da je važnije usmjeriti se na varijable povezane s delinkvencijom, nego na teorije, te u tom smislu govore o integrativnim teorijama kojima je u fokusu identificiranje rizičnih i zaštitnih čimbenika delinkventnog ponašanja (Vold, Bernard i Snipes, 2002., prema Ricijaš, 2009.). Rizični čimbenici definiraju se kao bilo koji utjecaji koji pojačavaju vjerojatnost prvog pojavljivanja poremećaja, napredovanja prema vrlo ozbiljnom stanju, te podržavanju problematičnih stanja (Kirby i Fraser, 1997., prema Bašić i Ferić, 2004.), dok su zaštitni čimbenici oni uvjeti koji štite mlade ljude od nega-

tivnih posljedica izloženosti riziku i to kroz smanjivanje utjecaja rizika ili utjecanje na način na koji će mladi ljudi odgovoriti na rizike, tj. rizične čimbenike (Bašić i Ferić, 2004.). Istraživanja o rizičnim čimbenicima za pojavu delinkventnog ponašanja dovela su do saznanja o tome kako poznavanje određenih događaja, okolnosti, ponašanja i stanja može pomoći u predviđanju budućeg delinkventnog ponašanja.

U objašnjenju delinkventnog ponašanja najviše se spominju rizični čimbenici na individualnoj razini (biološki, kognitivni i emocionalni), u obiteljskom okruženju (odnosi, odgojni stilovi, cjelovitost obitelji, socio-patološke pojave), rizični čimbenici povezani s obrazovanjem i vršnjacima, te oni koji

su značajni za recidivizam maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja¹. Danas znamo da se najčešće radi o kombinaciji raznih čimbenika, kao i da se mnogi čimbenici na individualnoj razini mogu, ali i ne moraju javiti, ovisno o okolinskim čimbenicima.

Mnogi integrativni modeli nastanka i održavanja delinkventnog ponašanja na razini osobnih čimbenika ističu neke koji su vezani uz samo činjenje kaznenih djela (traženje uzbuđenja, impulzivnost, hiperaktivnost i dr.), ali ne i uz samopoimanje i samopoštovanje pojedinca (koje se razvija upravo u dobi adolescencije i mladenaštva a ima značajan utjecaj na maloljetnikovo ponašanje i funkcioniranje u okolini). Samopoimanje možemo opisati kao sveukupnost doživljaja o sebi u raznim područjima života (obiteljskom, socijalnom i sl.). Razvija se u interakciji s okolinom: djeca od okoline dobivaju povratnu informaciju o sebi, što utječe na njihovo doživljavanje sebe i daljnje ponašanje (Dacey i Kenny, 1994.). Uz samopoimanje se veže i samopoštovanje (da li mi se sviđa osoba koja sam ja). Istraživanja pokazuju da je samopoštovanje važno za motiviranje osobe prema uspjehu i postignućima, kao i za njeno mentalno zdravlje (prema Lacković-Grgin, 2005.). Osobe s visokim samopoštovanjem konstruktivno se suočavaju sa stresom i na pozitivan način rješavaju probleme, dok one s niskim samopoštovanjem naginju emocionalnim poremećajima i poremećajima u ponašanju, kao što su anksioznost, depresija, delinkvencija, ovisnost i poremećaji ishrane (Rosenberg, 1985., Youngs i sur. 1990.). U adolescenciji, kada je razvoj identiteta naglašen, slika o sebi (samopoimanje i samopoštovanje) vrlo je važna. Ona određuje daljnja ponašanja i reakcije drugih ljudi, ali i samih adolescenata. Stoga smo u ovom istraživanju nastojali ispitati koliko neki čimbenici povezani s individualnim i okolinskim obilježjima objašnjavaju samopoimanje i samopoštovanje maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja.

Osobni rizični čimbenici

O tome koliko ljudi mogu i žele kontrolirati svoje ponašanje možemo saznati pomoću konstrukta samomotrenja (engl. *self-monitoring*, Mark

Snyder, 1979.), prema kojem su osobe s visokim rezultatom na skali samomotrenja dobre u shvaćanju onoga što je prikladno u novoj situaciji, dobro kontroliraju izražavanje svojih emocija i mogu koristiti tu sposobnost da stvore dojam kakav žele. S obzirom da maloljetnici s izrečenim mjerama prema Zakonu o sudovima za mladež iskazuju društveno neprihvatljivo ponašanje, mogli bismo pretpostaviti kako nisu u mogućnosti razlučiti kakvo je ponašanje prikladno i kontrolirati svoje ponašanje i emocije, odnosno da je njihovo samomotrenje lošije.

Pod utjecajem okoline razvija se i lokus kontrole koji može biti eksternalni (događaje pripisujemo vanjskim čimbenicima na koje sami ne možemo utjecati) ili internalni (svjesni smo vlastitog udjela u određenom događaju, te nastojimo vlastitim angažmanom utjecati na promjenu u željenom smjeru). Osobe koje situacije i događaje oko sebe pripisuju vanjskim čimbenicima neće biti motivirane da same nešto promijene. Nametnulo nam se pitanje kakav je lokus kontrole maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. Pretpostavili smo da su više eksternalno orijentirani, iako je istraživanje Ricijaša, 2009. pokazalo da u slučaju pripisivanja uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja maloljetni počinitelji kaznenog djela svoje ponašanje pripisuju više sebi nego nekim eksternalnim čimbenicima.

Kontekstualni rizični čimbenici

Stigmatizacija je posljedica negativnog etiketiranja (označavanja osobe, obezvređivanje označene osobe, ponašanje prema toj osobi na negativan način u skladu s pridodanom etiketom). Stigmatizirajući pristup okoline prema mladoj osobi koja je u fazi formiranja vlastitog identiteta i razvoja ličnosti (uz neke druge elemente povezane s ličnošću i okolinom maloljetnika) svakako ima utjecaj na njen daljnji razvoj i život (Braithwaite, 1989., Kaplan i Johnson, 1991., Hirschfield, 2004.). Andrews i Bonta (2006.) govore o tome da su društvene intervencije u mladosti povezane s kriminalitetom u odrasloj dobi odnosno da su najznačajniji statistički rizični čimbenik (prema Ricijaš, 2009.).

1 Marczyk i suradnici (prema Ricijaš, 2009.) identificirali su osnovni skup varijabli koje su empirijski značajno povezane s recidivizmom maloljetnih delinkvenata: dob, broj ranijih prijava, broj smještaja u ustanovu, školski uspjeh, ponašanje i prisutnost u školi, konzumiranje sredstava ovisnosti, obiteljska ne/stabilnost, roditeljska kontrola, veze s antisocijalnim vršnjacima, agresivno ponašanje u školi, negativni pritisak vršnjaka, poremećaj pažnje, hiperaktivni poremećaj i poremećaj ophođenja, prokriminalni stavovi i uvjerenja, osobnost i temperament i antisocijalno ponašanje roditelja.

Maloljetni počinitelji kaznenih djela mogu biti stigmatizirani formalno² (od strane državnih ustanova i društva) i neformalno³ (od strane roditelja, vršnjaka, susjeda i drugih važnih osoba iz djetetove okoline). Neka istraživanja (Harris, 2006., Adams i sur. 2003.) govore o tome da je neformalno etiketiranje puno jačeg intenziteta jer se radi o etiketiranju od strane osoba koje su maloljetniku važne i s kojima je češće i više u kontaktu.

Prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela u Hrvatskoj primjenjuje se Zakon o sudovima za mladež iz 1998. godine prema kojem su maloljetni počinitelji kaznenih djela podijeljeni u tri dobne skupine koje imaju različit pravni status, a mjere koje im se mogu izreći ovise o njihovom statusu i stručnoj procjeni profesionalaca u Centrima za socijalnu skrb, Državnom odvjetništvu i sudu, te drugim relevantnim institucijama (npr. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba i sl.). Mladima od 14. do 16. (mlađi maloljetnici) mogu se izricati samo odgojne mjere, mladima od 16. do 18. godina (stariji maloljetnici) se uz odgojne mjere može izreći i maloljetnički zatvor i sigurnosne mjere, a mlađim punoljetnicima (18-21. godina) koji su također obuhvaćeni ovim zakonom pod određenim uvjetima mogu se izricati sve već navedene mjere uključujući i kaznu zatvora (čl. 4. Zakon o sudovima za mladež, 1998.).

Posljednjih godina prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela sve se više prakticira izricanje tzv. alternativnih mjera (primjene načela oportuniteta/svrhovitosti i izvansudske nagodbe). Karakterizira ih nestigmatizirajući pristup jer se izriču već u pretpripremnom postupku pa maloljetnik nije evidentiran na sudu već samo pri Državnom odvjetništvu koje vodi pretpripremni postupak. Nadalje, maloljetnik se ne izdvaja iz njegove prirodne okoline već je uključen u zajednicu, ali mu Državno odvjetništvo može naložiti neke posebne obveze. Zakon o sudovima za mladež

dopušta i primjenu izvaninstitucionalnih⁴ i institucionalnih mjera.⁵

Neka istraživanja unutar teorija etiketiranja potvrđuju da negativne društvene sankcije kao odgovor na društveno neprihvatljivo ponašanje imaju direktne i indirektne posljedice na samopoštovanje i kasnije devijantno ponašanje (kroz druženje s devijantnim skupinama) (Kaplan i Johnson, 1991.), da maloljetnici društveno neprihvatljivog ponašanja koji primaju veći broj negativnih etiketa iskazuju više i učestalije delinkventno ponašanje (Adams i sur. 2003.), da društvene intervencije u mladosti uz neke druge čimbenike (težinu kaznenog djela, razinu poteškoće u psihosocijalnom funkcioniranju) imaju značajan utjecaj na kriminalitet u ranoj odrasloj dobi, a taj utjecaj je djelomično određen smanjenim životnim šansama u području školovanja i obrazovnih postignuća, te zaposlenja (Bernburg i Krohn, 2003.).

CILJ ISTRAŽIVANJA

Ovaj rad je dio većeg istraživanja u kojem su maloljetnici društveno neprihvatljivog ponašanja uspoređeni s općom populacijom (Majdak i Kamenov, 2010.) te je dobiven rezultat da maloljetnici društveno neprihvatljivog ponašanja u odnosu na opću populaciju imaju lošije samopoimanje i niže samopoštovanje.

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi relativni doprinos skupina socio-demografskih varijabli (školovanja, strukture obitelji, procjene socio-ekonomskog statusa obitelji, prethodnih intervencija prema obitelji), vrste stigmatizacije (formalne i neformalne), samomotrenja i eksternalnosti objašnjenju samopoimanja i samopoštovanja maloljetnika s izvaninstitucionalnim mjerama i maloljetnika smještenih u instituciju.

Očekuje se značajan samostalni doprinos svakoga skupa prediktorskih varijabli (socio-demograf-

2 Ako je kazneno djelo otkriveno, zbog čega maloljetnik prolazi kroz postupak pred nadležnim tijelima i izrečena mu je mjera za počinjeno kazneno djelo (dobiju službenu etiketu maloljetnog počinitelja kaznenih djela), govorimo o formalnoj stigmatizaciji.

3 Ovisno o vrsti mjere, a naročito o tome je li izrečena izvaninstitucionalna ili institucionalna mjera, ovisit će i težina reakcije od strane okoline i društva (neformalna stigmatizacija).

4 Izvaninstitucionalne mjere izriču se nakon provedenog sudskog postupka, a uključuju obaveze koje maloljetnik mora ispuniti, te rad s maloljetnikom i njegovom obitelji.

5 Institucionalne mjere karakterizira izdvajanje maloljetnika iz okoline i smještanje u ustanovu (gdje rade stručnjaci za populaciju maloljetnih počinitelja kaznenih djela).

skih, stigmatizacije, eksternalnosti i samomotrenja) objašnjenju slike o sebi (samopoimanja i samopoštovanja) maloljetnika s izvaninstitucionalnim mjerama i maloljetnika smještenih u instituciju, pri čemu će se kao najbolji prediktori pokazati formalna i neformalna stigmatizacija.

METODA

Sudionici i način provođenja istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 272 maloljetnika muškog spola svrstanih u dvije skupine. Prvu skupinu ispitanika čine maloljetnici koji su izabrani po dva različita kriterija:

A) Maloljetnici u dobi 14-21 godina (prosječna dob je 17,82) kojima je zbog počinjenog kaznenog djela naložena izvaninstitucionalna mjera tj.

- primijenjeno neko od načela oportuniteta i nisu išli u sudski postupak (bezuovjetni oportunitet čl. 63 ili uvjetovani oportunitet čl. 64, te im je izrečena neka od posebnih obveza: upućivanje u savjetovalište za prevenciju ovisnosti grada Zagreba, upućivanje u savjetovalište pri Centru za socijalnu skrb, humanitarni rad, nadoknada štete ili novčana kazna i izvansudska nagodba (89 sudionika) ili im je
- izrečena izvaninstitucionalna mjera nakon provedenog sudskog postupka: upućivanja u savjetovalište za prevenciju ovisnosti grada Zagreba, upućivanja u savjetovalište pri Centru za socijalnu skrb, humanitarnog rada, pojačane brige i nadzora, pojačane brige i nadzora uz humanitarni rad, pojačane brige i nadzora uz dnevni boravak u Centru za odgoj, sudskog ukora i uvjetne kazne zatvora (57 sudionika) (u daljnjem tekstu „maloljetnici s izvaninstitucionalnim mjerama“).

Radi se o prigodnom uzorku od ukupno 146 sudionika. Dio sudionika ispitan je u Državnom odvjetništvu u Zagrebu, dio u Savjetovalištu za prevenciju ovisnosti grada Zagreba, a dio u Centrima za socijalnu skrb.

B) Maloljetnici u dobi 14-20 godina (prosječna dob je 16,86) koji su smješteni u instituciju (Dom za odgoj djece i mladeži u Osijeku, Dom

za odgoj djece i mladeži u Karlovcu, Dom za odgoj djece i mladeži u Splitu, Odgojni dom u Ivancu – Pahinsko i Odgojni dom u Malom Lošinj) nakon provedenog sudskog postupka zbog počinjenog kaznenog djela (84 sudionika) ili temeljem rješenja Centra za socijalnu skrb/socijalno zaštitne mjere (42 sudionika) (u daljnjem tekstu „maloljetnici smješteni u instituciju“). Ukupno je bilo 126 sudionika, a ispitanici su u manjim skupinama u institucijama gdje borave.

Prosječna dob svih maloljetnika iz uzorka je 17 godina, no maloljetnici s izvaninstitucionalnim mjerama ($M=17,86$; $SD=1,42$) su u prosjeku oko jednu godinu stariji u odnosu na maloljetnike smještene u instituciju ($M=16,86$; $SD=1,54$). Razlika između navedene dvije skupine maloljetnike statistički je značajna ($t=5,49$; $p<0,01$).

INSTRUMENTI

Upitnik o općim i socio-demografskim podacima

Unutar socio-demografskih podataka obuhvaćene su slijedeće varijable: dob maloljetnika, polazi li školu, je li i koliko puta ponavljao razred, s kim živi, jesu li mu roditelji u braku, jesu li zaposleni, kakvo je obrazovanje roditelja, kako procjenjuju materijalno stanje svoje obitelji, koje je dijete po redu rođenja, ja li njegova obitelj bila u tretmanu Centra za socijalnu skrb, je li protiv njega bila podnesena prijava za kazneno djelo Državnom odvjetništvu, je li protiv njega bio pokrenut postupak pred sudom za kazneno djelo i jesu li mu već ranije bile izričane mjere od Državnog odvjetništva i suda zbog kaznenog djela. Za sudionike kojima su izrečene izvaninstitucionalne mjere ovaj upitnik sačinjavalo je 20 pitanja, dok je za sudionike koji su smješteni u neku od ustanova upitnik sačinjavalo 21 pitanje jer je dodano i pitanje „iz kojeg razloga su smješteni u ustanovu“, kako bi se vidjelo jesu li smješteni temeljem rješenja Centra za socijalnu skrb ili temeljem sudske odluke zbog počinjenog kaznenog djela.

Coopersmithov upitnik samopoštovanja (SEI)

Korištena je skraćena verzija upitnika koja se sastoji od 25 tvrdnji na koje sudionici trebaju zao-

kružiti jedno od ponuđenih odgovora T (točno) ili N (netočno). Čestice 2, 5, 7 i 13 boduju se pozitivno (s jednim bodom) ako je zaokružen odgovor točno, dok se sve ostale čestice boduju pozitivno ako je zaokružen odgovor netočno. Raspon je od 0 do 25 bodova. Primjer pozitivno formulirane čestice: Omiljen sam. Primjer negativno formulirane čestice: Često se sramim samog sebe. Ukupni rezultat je zbroj svih pozitivnih odgovora i što je on veći to je samopoštovanje veće. Pouzdanost (Cronbach alpha) se kreće u vrijednostima od .77 do .79 (Lacković-Grgin, 1994.). Na uzorku ovog istraživanja pouzdanost iznosi .85.

Offerov revidirani upitnik samopoimanja (Offer's Self-Image Questionnaire Revised - OSIQ, revised)

Za potrebe ovog istraživanja preveden je Revidirani OSIQ Upitnik (Offer, Ostrov i Howard, 1982., prema Offer i sur. 1992.), koji se sastoji od 129 čestica koje mjere samopoimanje u dvanaest područja (subskala). Iz upitnika su isključene čestice koje se odnose na skalu spolnog samopoimanja pa se upitnik za potrebe ovog istraživanja sastojao od 119 čestica i šest skala koje mjere šest aspekata samopoimanja: psihološko samopoimanje (primjer čestice: Kritiku mogu podnijeti bez zamjerki), socijalno samopoimanje (primjer čestice: Dobro se osjećam kad sam s drugim ljudima), obiteljsko samopoimanje (primjer čestice: Najčešće se mogu osloniti na svoje roditelje), samopoimanje suočavanja (primjer čestice: Osjećam da nemam talenta ni za što), samopoimanje psihopatologije (Često osjećam da bih radije umro nego dalje živio) i idealizam (primjer čestice: Posvetit ću se tome da učinim svijet boljim mjestom za život).

U svih dvanaest skala OSIQ polovica čestica je formulirana pozitivno, a polovica negativno. Zadatak je sudionika da na skali od šest stupnjeva zaokruži jedan od predloženih odgovora uz svaku tvrdnju (1-uopće me ne opisuje, 2-ne opisuje me točno, 3-ne opisuje me sasvim, 4-opisuje me donekle, 5-opisuje me dobro i 6-opisuje me vrlo dobro), a odgovori se rekodiraju imajući u vidu formulaciju čestica, tako da se sve pozitivno formulirane čestice obrnuto boduju. Samopoimanje se mjeri tako da se izračuna ukupni rezultat (TSI – Total self

image) koji sadržava bodove 10 najvažnijih skala (bez skale spolnog samopoimanja i skale idealizma). Raspon je od 113 do 678 bodova. Rezultati se interpretiraju po skalama i to tako da manji broj bodova označava bolje adolescentovo funkcioniranje u nekom području.

Pouzdanost OSIQ na uzorku američkih adolescenta kreće se u rasponu Cronbach alpha od .38 do .87 na mlađim adolescentima i od .48 do .88 na starijim adolescentima. Općenito bi se moglo reći da OSIQ nešto pouzdanije mjeri sliku o sebi kod starijih adolescenta. Na našem uzorku pouzdanost Cronbach alpha za ovaj upitnik iznosi .94.

Skala eksternalnosti /lokus kontrole

Korištena je jednodimenzionalna Skala eksternalnosti čiji autor je Petar Bezinović (1988.). Skala se sastoji od 10 tvrdnji koje sve predstavljaju eksternalnu orijentaciju i ispitanici trebaju odrediti koliko je pojedina tvrdnja točna za njih na skali od 5 stupnjeva, gdje odgovor 1 znači uopće ne mislim tako, odgovor 2 – uglavnom ne mislim tako, odgovor 3 – ponekad mislim, a ponekad ne mislim tako, odgovor 4 – uglavnom mislim tako i odgovor 5 - gotovo uvijek mislim tako. Što je veći rezultat (zbroj bodova za sve čestice) to je osoba jače eksternalno orijentirana, što znači da gotovo sve pripisuje nekim izvanjskim elementima i smatra da sama ne može promijeniti ono što joj se događa. Primjer čestice: Loše stvari u životu mi se događaju jer nemam sreće. Pouzdanost tipa Cronbach alpha na uzorku studenata iznosi .89, dok je kod polaznika III i IV razreda srednje škole Cronbach alpha .80. Na našem uzorku pouzdanost ovog upitnika iznosi .85.

Skala samomotrenja (SMS)

Korištena je skala autora Marka Snydera iz 1979. godine. Sastoji se od 25 tvrdnji za koje ispitanici trebaju označiti slažu li se ili ne s ponuđenim tvrdnjama koje opisuju u kojoj mjeri su sudionici dobri u shvaćanju onoga što je prikladno u novoj situaciji, u kojoj mjeri misle da kontroliraju izražavanje svojih emocija i da mogu koristiti tu sposobnost da stvore o sebi dojam kakav žele. Veći broj bodova ukazuje na veće samomotrenje. Primjer čestice: Na zabavama i u društvu ne pokušavam

činiti ni govoriti stvari da bi se drugima svidio. Pouzdanost skale na osnovi Kuder-Richardsonove formule (20) iznosila je .70, a dobivena re-testom nakon mjesec dana .83 (Velić, Kamenov i Simić, 2000.). Križnom validacijom na nezavisnom uzorku od 146 studenata KR – 20 koeficijent pouzdanosti iznosio je .63. Na našem uzorku pokazala se slaba pouzdanost ove skale (Cronbach alpha iznosi .49). Posebno niska unutarnja pouzdanost na Snyderovoj skali samomotrenja dobivena je kod sudionika smještenih u ustanove, pa je moguće da ona nije primjerena za tu populaciju.

Upitnik za ispitivanje doživljaja neformalne stigmatizacije maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja UNS-D

Upitnik je konstruiran za potrebe ovog istraživanja. Upitnik se sastoji od 30 tvrdnji na koje ispitanici odgovaraju na Likertovoj skali. Tvrdnje su grupirane u četiri faktora (karakteristike upitnika prikazujemo u tablici 1).

Povezanost među faktorima i visoki alpha koeficijent unutarnje pouzdanosti cijele skale omogućuju izražavanje ukupnog rezultata na cijeloj skali jednom vrijednošću koja ukazuje na razinu neformalne stigmatizacije. Takav ukupni rezultat može

se kretati od 30 do 150, pri čemu niže vrijednosti ukazuju na manje iskustva i doživljaja stigmatizacije od okoline.

Metode obrade podataka

Podaci su obrađeni hijerarhijskom regresijskom analizom, a postupno su uvođeni sljedeći blokovi varijabli: prvi blok vezan uz školovanje i dob, drugi blok varijabli vezanih uz broj roditelja i bračno stanje, u trećem bloku dodane su varijable o obrazovanosti i zaposlenosti roditelja te procjeni materijalnog statusa, u četvrtom bloku varijable vezane uz prethodne intervencije prema obitelji i maloljetniku, u petom bloku varijable formalne i neformalne stigmatizacije, te u šestom bloku varijable samomotrenja i ekternalnosti.

REZULTATI

Socio-demografska obilježja maloljetnika

Između maloljetnika s izvaninstitucionalnim mjerama i maloljetnika smještenih u instituciju postoji statistički značajna razlika u gotovo svim ispitivanim socio-demografskim obilježjima, osim u varijabli ponavljanja razreda, te obrazovanja

Tablica 1. Prikaz karakteristika upitnika UNS-D

Skala	Opis	Broj čestica	Primjer čestice	% objašnjene varijance	Cronbach alpha
1. Strah i negativna očekivanja od strane drugih	Strah prijatelja, negativan odnos susjeda, negativan odnos roditelja prijatelja i vršnjaka, te ljudi iz kvarta	9	Prijatelji iz kvarta me se boje.	17,33%	.83
2. Ponižavanje i odbacivanje od okoline	Izbjegavanje od nekih prijatelja i vršnjaka, zgražanje od strane nekih vršnjaka, nazivanje pogrđnim imenima od nekih prijatelja, izbjegavanje od nekih iz razreda, nazivanje pogrđnim imenima od susjeda i zabranjivanje svojoj djeci da se druže s njima, općenito negativan odnos ljudi iz okoline	11	Svi iz mjesta gdje živim su se počeli ponašati prema meni kao da sam smeće.	17,25%	.87
3. Negativna percepcija od strane nastavnika	Loš odnos prema njima, ne pružanje potrebne pomoći i pričanje ružno o njima	4	Nastavnici su se ponašali prema meni kao da sam zločinac.	12,27%	.88
4. Negativna percepcija od strane roditelja i rođaka	Nazivanje ružnim imenima, odbacivanje	6	Roditelji su me nazivali raznim ružnim imenima: kriminalac, probisvijet, propalica i sl.	11,03%	.76
Ukupno		30			.94

roditelja, u kojima se dvije skupine maloljetnika statistički značajno ne razlikuju (tablica 2).

Podaci o školovanju maloljetnika pokazuju da su maloljetnici uglavnom polaznici škola, redovnih ili unutar ustanove. Maloljetnici s izvaninstitucionalnim mjerama u prosjeku su stariji jednu godinu pa je dio njih već završio školu. Maloljetnici koji su smješteni u instituciju

dijelom polaze redovnu školu, a dijelom školu unutar ustanove.

Maloljetnici s izvaninstitucionalnim mjerama u ovom uzorku češće žive s oba roditelja, odnosno manje s nekim drugim „ostalima“ (široj obitelji, rođacima i sl.) nego maloljetnici smješteni u instituciju. Roditelji maloljetnika smještenih u instituciju u odnosu na maloljetnike s izvaninstitucionalnim mjerama

Tablica 2. Usporedba skupina maloljetnika po socio-demografskim obilježjima

Varijabla	Odgovor	Izvaninstitucionalne mjere		Institucionalne mjere		χ^2	p
		F	%	F	%		
1 Ponavljanje razreda	Ne	79	56,8	65	51,6	3,40	0,18
	Da, jednom	49	35,2	42	33,3		
	Da, više puta	11	7,9	19	15,0		
2 S kim živi	S oba roditelja	82	59,0	63	50,0	7,03	0,03
	S jednim roditeljem	52	37,4	48	38,0		
	S drugima	5	3,6	15	12,0		
3 Jesu li roditelji u braku	U braku su	101	72,6	74	58,7	10,74	0,05
	Nisu u braku	10	7,2	26	20,6		
	Rastavljeni	28	20,1	26	20,6		
4 Je li majka zaposlena	Ne	34	25,0	69	55,6	25,46	0,01
	Da	102	75,0	55	44,3		
5 Je li otac zaposlen	Ne	33	27,0	56	50,4	13,48	0,01
	Da	89	72,9	55	49,5		
6 Obrazovanje majke	Bez osnovne škole	6	4,4	13	10,3	10,87	0,12
	Osnovna škola	20	14,6	30	23,8		
	Srednja škola	78	57,0	67	53,2		
	Viša i visoka	33	24,0	16	12,7		
7 Obrazovanje oca	Bez osnovne škole	7	5,4	11	9,0	5,71	0,12
	Osnovna škola	14	10,8	24	19,6		
	Srednja škola	83	64,3	65	53,3		
	Viša i visoka	25	19,4	22	18,0		
8 Procjena materijalnog stanja	Loše/ispod prosjeka	24	17,3	25	19,8	8,01	0,04
	Prosječno	78	56,1	56	44,4		
	Prilično dobro	30	21,6	27	21,4		
	Odlično	7	5,0	18	14,3		
9 Koji je po redu rođenja	Prvi, najstariji	62	44,6	39	30,9	19,49	0,01
	Drugi	46	33,1	42	33,3		
	Treći i više	11	7,9	37	31,3		
10 Je li obitelj bila u tretmanu CZSS	Ne	104	74,8	61	48,4	19,61	0,01
	Da	35	25,2	65	51,6		
11 Ranija prijava za kazneno djelo DO	Ne	92	66,2	37	29,3	47,00	0,01
	Da, jednom	40	28,7	49	38,8		
	Dva ili više puta	7	5,0	40	31,7		
12 Raniji postupak pred sudom za kazneno djelo	Ne	70	50,3	34	27,0	28,71	0,01
	Da, jednom	58	41,7	52	41,2		
	Dva ili više puta	11	7,9	40	31,7		
13 Ranije mjere DO ili suda	Ne	105	75,5	62	49,2	19,66	0,01
	Da, jednom	28	20,1	53	42,0		
	Dva ili više puta	6	4,3	11	8,7		

češće nisu u braku i ne žive zajedno. Kod skupine maloljetnika smještenih u instituciju veći je broj roditelja koji nisu zaposleni ili su u mirovini. U usporedbi s maloljetnicima s izvaninstitucionalnim mjerama maloljetnici smješteni u instituciju nešto češće materijalno stanje obitelji procjenjuju kao loše/ispod prosjeka, ali i odlično. Rezultati pokazuju da su maloljetnici koji su smješteni u instituciju u odnosu na maloljetnike s izvaninstitucionalnim mjerama češće treće, četvrto i slijedeće dijete po redoslijedu rođenja. To ujedno govori i o tome da oni žive u brojnijim obiteljima.

Prema obitelji maloljetnika smještenih u instituciju češće su nego prema obitelji maloljetnika s izvaninstitucionalnim mjerama bili poduzimani tretmani u Centru za socijalnu skrb, kao i da su maloljetnici smješteni u instituciju u odnosu na maloljetnike s izvaninstitucionalnim mjerama češće bili u postupku Državnog odvjetništva i suda, te da su im češće već ranije bile izricane mjere zbog kaznenog djela. Radi se dakle o maloljetnicima koji su već više puta počinili kazneno djelo koje je bilo otkriveno i procesuirano, a mjera smještanja u instituciju posljedica je neuspješnih ranije poduzimanih mjera.

Usporedba maloljetnika prema osobnim i kontekstualnim varijablama: stigmatiziranost, eksternalnost, samomotrenje, samopoimanje i samopoštovanje sudionika

Usporedba maloljetnika prema ukupnom rezultatu na svim ispitivanim varijablama vezanim uz

sliku o sebi pokazala je da se dvije skupine maloljetnika (s izvaninstitucionalnim mjerama i smješteni u instituciju) statistički značajno razlikuju u rezultatu dobivenom u varijablama doživljaja neformalne stigmatizacije, samopoimanja i samopoštovanja, dok kod samomotrenja i eksternalnosti razlika nije statistički značajna (tablica 3).

Maloljetnici smješteni u instituciju doživljavaju statistički značajno više neformalne stigmatizacije od svih osoba iz njihove okoline (nastavnika, roditelja, rođaka, susjeda i prijatelja) u odnosu na maloljetnike s izvaninstitucionalnim mjerama. S obzirom da se radi o maloljetnicima koji su smještam u instituciju i formalno stigmatizirani, ali i prema kojima su već i ranije bile poduzimane mjere zbog društveno neprihvatljivog ponašanja, razumljivo je da su nailazili na negativne reakcije i ponašanje prema njima od osoba iz okoline. Samopoimanje maloljetnika smještenih u instituciju statistički značajno je lošije (viši rezultat na upitniku samopoimanja) u odnosu na maloljetnike s izvaninstitucionalnim mjerama. Oni u svim aspektima samopoimanja postižu lošiji rezultat u odnosu na maloljetnike s izvaninstitucionalnim mjerama (psihološkom samopoimanju, socijalnom samopoimanju, obiteljskom samopoimanju, samopoimanju suočavanja, samopoimanju psihopatologije i idealizmu). Njihovo samopoštovanje statistički značajno je niže u odnosu na maloljetnike s izvaninstitucionalnim mjerama, što je u skladu s njihovom nepovoljnijom obiteljskom situacijom

Tablica 3. Usporedba skupina maloljetnika po varijablama vezanim uz sliku o sebi

Kriterijska varijabla	Skupina maloljetnika	N	M	SD	F	p
Neformalna stigmatizacija	S vaninstitucionalnim mjerama	146	71,99	16,10	34,95	0,01
	Smješteni u instituciju	126	89,65	24,57		
	Ukupno	272	80,82	20,33		
Samomotrenje	S vaninstitucionalnim mjerama	146	10,80	3,52	3,28	0,07
	Smješteni u instituciju	125	12,16	3,02		
	Ukupno	272	11,48	3,27		
Eksternalnost	S vaninstitucionalnim mjerama	146	23,92	8,14	3,00	0,08
	Smješteni u instituciju	125	27,98	9,86		
	Ukupno	271	25,95	9,00		
Samopoimanje	S vaninstitucionalnim mjerama	146	265,86	58,68	8,36	0,01
	Smješteni u instituciju	125	325,05	68,68		
	Ukupno	271	295,45	63,68		
Samopoštovanje	S vaninstitucionalnim mjerama	145	18,64	4,52	9,11	0,01
	Smješteni u instituciju	125	15,47	5,61		
	Ukupno	271	17,05	5,06		

(brojnije obitelji, češća nezaposlenost roditelja, lošija procjena materijalnog stanja obitelji i sl.), većim doživljajem neformalne stigmatizacije i lošijim samopoimanjem maloljetnika smještenih u instituciju.

Mogućnost predikcije samopoimanja i samopoštovanja

S obzirom na dobivene razlike među skupinama na većini ispitivanih varijabli, ispitivanje povezanosti među varijablama provedeno je zasebno za svaku skupinu maloljetnika. Rezultati su, međutim, pokazali da se odnosi među varijablama ne razlikuju značajno od skupine do skupine, čime je opravdano provođenje regresijske analize na sudionicima iz obje skupine zajedno, kako bi se odgovorilo na osnovno pitanje ovog istraživanja o odrednicama samopoimanja i samopoštovanja maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. U tablici 4 prikazana je matrica korelacija ispitivanih varijabli za cijeli uzorak.

Relativni doprinos ispitivanih varijabli utvrdili smo provođenjem dvije hijerarhijske regresijske analize - posebno za samopoimanje i posebno za

samopoštovanje. Postupno smo uvodili blokove socio-demografskih varijabli i varijabli stigmatizacije, ekternalnosti i samomotrenja. Dobiveni rezultati prikazani su u tablici 5.

Prediktori samopoimanja: Regresijsku analizu započeli smo blokom varijabli vezanih uz školovanje i dob, koje zajedno objašnjavaju 7% varijance samopoimanja maloljetnika. Očekivano (s obzirom na najvišu bivarijatnu korelaciju s kriterijem), najboljim prediktorom samopoimanja pokazao se broj ponavljanja razreda ($\beta=0,226^{**}$). Značajan prediktor u ovom bloku je i dob ispitanika ($\beta=-0,285^{**}$). Što su maloljetnici više puta ponavljali razred i što su mlađi, to je njihovo samopoimanje lošije.

Dodavši prvom bloku varijable vezane uz strukturu obitelji, koeficijent multiple regresije je narastao sa 0,289 na 0,317, no taj mali porast u postotku objašnjene varijance nije dostigao razinu značajnosti. Iako broj roditelja s kojima maloljetnik živi, te trenutno bračno stanje i/ili kohabitiranje roditelja, kao i redoslijed rođenja samostalno značajno koreliraju s oba kriterija, u ovoj kombinaciji

Tablica 4. Korelacijska matrica varijabli uključenih u model (N=272)

Rb	Varijable	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1.	Polaznje škole	-,08*	-,09*	-,08*	-,04	-,10*	-,01	-,02	,05	,06	,04	,11**	,14**	,12**	,10**	,12**	-,03	,04	,02	,02	,00
2.	Broj ponav. razreda	1	,20**	,06	,11**	,14**	,08*	,06	-,14**	-,10*	-,08*	,28**	,27**	,27**	,24**	,30**	,11	-,01	,03	,07	-,12**
3.	Dob		1	,04	,03	-,01	,01	,06	,01	,01	-,22**	,01	,12**	,18**	,16**	-,05	-,14*	-,12**	-,11**	-,14**	,12**
4.	Roditelji s kojima živi			1	,36**	,06	,12**	,17**	-,11**	-,10**	-,14**	,18**	,13**	,12**	,02	,26**	,10	,02	,01	,06	-,09*
5.	Bračno st. roditelja				1	,09*	,21**	,22**	-,07	-,06	-,15**	,21**	,17**	,20**	,13**	,23**	,08	,01	,00	,00	-,04
6.	Redoslijed rođenja					1	,22**	,16**	-,17**	-,08	-,11**	,14**	,16**	,18**	,15**	,24**	,12	-,01	,06	,06	-,10*
7.	Radni status majke						1	,16**	-,19**	-,08	-,14**	,16**	,15**	,14**	,15**	,27**	,15*	,00	,01	,03	-,08*
8.	Radni status oca							1	-,12**	-,08*	-,10*	,11**	,16**	,17**	,16**	,19**	,12	,01	-,05	,09*	-,03
9.	Obrazovanje majke								1	,57**	,13**	-,11**	-,10*	-,06	,03	-,15**	,09*	,05	-,11**	-,16**	,10*
10.	Obrazovanje oca									1	,16**	-,13**	-,05	-,03	,06	-,11**	,09*	,02	-,07	-,08	-,04
11.	Procjena materijalnog stanja										1	-,17**	-,12**	-,12**	-,12**	-,09*	,17**	,02	,02	-,17**	-,13**
12.	Tretman CZSS											1	,29**	,30**	,28**	,44**	-,23**	,03	,13**	,26**	,16**
13.	Broj prijava DO												1	,75**	,65**	,54**	-,15**	,03	,04	,21**	,10**
14.	Broj postupaka pred sudom													1	,71**	,54**	-,09*	,01	,03	,16**	,06
15.	Broj mjera														1	,44**	-,11**	,03	,02	,09	,05
16.	Formalna stigma.															1	-,27**	,05	,09*	,40**	,25**
17.	Neformalna stigma.																1	-,10**	-,27**	-,62**	-,65**
18.	Samomotrenje																	1	,09*	,16**	,09*
19.	Eksternalnost																		1	,33**	,20**
20.	Samopoimanje																			1	,66**
21.	Samopoštovanje																				1

**p<0,01
* p<0,05

Tablica 5. Prikaz rezultata hijerarhijske regresijske analize pri ispitivanju mogućnosti predikcije samopoimanja i samopoštovanja maloljetnika s izrečenim mjerama (N=272)

Blok	Prediktori	Samopoimanje		Samopoštovanje	
		β	r kriterij	β	r kriterij
1.	Polaženje škole	,011	,066	,012	-,057
	Broj ponavljanja razreda	,226**	,220**	-,176	-,168*
	Dob	-,185	-,180**	,251**	,243**
		R= ,289	R ² = ,070	R= ,300	R ² = ,076
		Promjena R ² = ,084**		Promjena R ² = ,090**	
2.	Polaženje škole	,032	,066	-,016	-,057
	Broj ponavljanja razreda	,231**	,220**	-,174*	-,168
	Dob	-,173*	-,180**	,233**	,243**
	Broj roditelja s kojima živi	-,064	-,085	,036	,129
	Trenutno bračno stanje i kohabitiranje roditelja	-,007	-,080	,088	,144*
	Redoslijed rođenja	,112	,097	-,108	-,092
		R= ,317	R ² = ,073	R= ,338	R ² = ,087
		Promjena R ² = ,017		Promjena R ² = ,024	
3.	Polaženje škole	,054	,066	-,033	-,057
	Broj ponavljanja razreda	,183**	,220**	-,147*	-,168*
	Dob	,179**	-,180**	,238**	,243**
	Broj roditelja s kojima živi	-,037	-,085	,025	,129
	Trenutno bračno stanje i kohabitiranje roditelja	,037	-,080	,038	,144**
	Redoslijed rođenja	,012	,097	-,050	-,092
	Trenutni radni status majke	,189**	-,324**	,132	,248**
	Trenutni radni status oca	-,145*	-,228**	-,011	,096
	Stupanj obrazovanja majke	-,112	-,263**	-,013	,175*
	Stupanj obrazovanja oca	-,115	-,117	,020	,151*
	Procjena materijalnog stanja vlastite obitelji	,193**	-,273**	,259**	,293**
		R= ,490	R ² = ,196	R= ,454	R ² = ,160
		Promjena R ² = ,139**		Promjena R ² = ,092**	
4.	Polaženje škole	,026	,066	-,011	-,057
	Broj ponavljanja razreda	,121*	,220**	-,091	-,168*
	Dob	,143*	-,180**	,193**	,243**
	Broj roditelja s kojima živi	-,036	-,085	-,001	,129
	Trenutno bračno stanje i kohabitiranje roditelja	-,058	-,080	,043	,144*
	Redoslijed rođenja	,030	,097	-,036	-,092
	Trenutni radni status majke	-,148*	-,324**	,105	,248**
	Trenutni radni status oca	-,097	-,228**	-,037	,096
	Stupanj obrazovanja majke	-,119	-,263**	-,005	,175*
	Stupanj obrazovanja oca	-,126	-,117	,001	,151*
	Procjena materijalnog stanja vlastite obitelji	-,192*	-,273**	,256**	,293**
	Prethodni tretman obitelji u CZSS	,251**	,387**	-,219**	-,343**
	Broj prethodnih prijava DO za kazneno djelo	-,036	,120	-,045	,001
	Broj ranije pokrenutih postupaka pred sudom	-,057	,047	-,168	,079
	Broj prethodno izrečenih mjera	,066	,087	-,069	,008
		R= ,541	R ² = ,236	R= ,507	R ² = ,196
		Promjena R ² = ,053**		Promjena R ² = ,051*	
5.	Polaženje škole	,009	,066	-,011	-,057
	Broj ponavljanja razreda	,078	,220**	-,045	-,168*
	Dob	-,084	-,180**	,155*	,243**
	Broj roditelja s kojima živi	,047	-,085	-,066	,129
	Trenutno bračno stanje i kohabitiranje roditelja	-,027	-,080	-,065	,144*
	Redoslijed rođenja	-,057	,097	-,017	-,092
	Trenutni radni status majke	,029*	-,324**	-,010	,248**
	Trenutni radni status oca	-,078	-,228**	-,055	,096
	Stupanj obrazovanja majke	-,129	-,263**	-,007	,175*
	Stupanj obrazovanja oca	-,123	-,117	,008	,151*
	Procjena materijalnog stanja vlastite obitelji	-,132*	-,273**	,176**	,293**
	Prethodni tretman obitelji u CZSS	,106	,387**	-,090	-,343**
	Broj prethodnih prijava DO za kazneno djelo	-,122	,120	-,074	,001
	Broj ranije pokrenutih postupaka pred sudom	-,090	,047	,198*	,079
	Broj prethodno izrečenih mjera DO ili suda	-,057	,087	-,078	,008
	Formalna stigmatizacija	,246**	,431**	-,107	-,282**
	Neformalna stigmatizacija	,436**	,607**	-,472**	-,568**
		R= ,708	R ² = ,455	R= ,665	R ² = ,390
		Promjena R ² = ,208**		Promjena R ² = ,185**	
6.	Polaženje škole	,008	,066	,004	-,057
	Broj ponavljanja razreda	,068	,220**	-,034	-,168*
	Dob	-,076	-,180**	,149*	,243**
	Broj roditelja s kojima živi	-,058	-,085	-,071	,129
	Trenutno bračno stanje i kohabitiranje roditelja	,026	-,080	,054	,144*
	Redoslijed rođenja	-,056	,097	-,010	-,092
	Trenutni radni status majke	-,018	-,324**	-,007	,248**
	Trenutni radni status oca	-,095	-,228**	-,024	,096
	Stupanj obrazovanja majke	-,137	-,263**	-,010	,175*
	Stupanj obrazovanja oca	-,132	-,117	-,004	,151*
	Procjena materijalnog stanja vlastite obitelji	-,134*	-,273**	,179**	,293**
	Prethodni tretman obitelji u CZSS	,096	,387**	-,059	-,343**
	Broj prethodnih prijava DO za kazneno djelo	-,126	,120	,096	,001
	Broj ranije pokrenutih postupaka pred sudom	-,092	,047	,188*	,079
	Broj prethodno izrečenih mjera DO ili suda	-,049	,087	-,073	,008
	Formalna stigmatizacija	,240**	,431**	-,098	-,282**
	Neformalna stigmatizacija	,410**	,607**	-,419**	-,568**
	Samomotrenje	,064	,181**	-,057	-,174*
	Eksternalnost	,078	,302**	-,192**	-,390**
		R= ,714	R ² = ,458	R= ,690	R ² = ,420
		Promjena R ² = ,009		Promjena R ² = ,033**	

**p<0,01

* p<0,05

izabranih prediktora njihovi beta-ponderi ostaju statistički neznačajni.

Blok socio-ekonomskih prilika obitelji povećava postotak objašnjene varijance za 14%. Beta-ponder varijable ponavljanja razreda se smanjuje na 0,183, te najboljim prediktorom u kombinaciji postaje novouvedena varijabla procjene materijalnog stanja vlastite obitelji ($\beta=-0,193^{**}$). Oni koji materijalno stanje svoje obitelji procjenjuju boljim imaju bolje samopoimanje. Ostali značajni prediktori su dob, te novouvedeni trenutni radni status majke i trenutni radni status oca. Samopoimanje je više kod onih maloljetnika čiji su roditelji trenutno zaposleni.

Četvrti po redu uvedeni blok, varijable vezane uz prethodne intervencije, objašnjavaju dodatnih 5% varijance. Najbolji prediktor, i jedini značajan u novouvedenom bloku, je prethodni tretman obitelji od strane Centra za socijalnu skrb ($\beta=0,251^{**}$). Samopoimanje je lošije kod maloljetnika čija je obitelj prethodno bila u tretmanu CZSS-a. Beta-ponderi dobi i trenutnog radnog odnosa majke gube na visini, a ponavljanje razreda i trenutni radni odnos oca čak i na značajnosti.

Blok stigmatizacije donosi najveći porast u postotku objašnjene varijance od čak 21%. Pritom obje uvedene varijable značajno pridonose objašnjavanju varijance samopoimanja, pri čemu varijabla neformalne stigmatizacije, operacionalizirana kao ukupni rezultat na Upitniku neformalne stigmatizacije, ima veći beta-ponder ($\beta=0,436^{**}$) od varijable formalne stigmatizacije ($\beta=0,251^{**}$), operacionalizirane kao smještenost u instituciju. Lošije samopoimanje imaju maloljetnici koji na upitniku postižu viši rezultat, te oni koji su smješteni u instituciju. Jedini značajni prediktor iz prethodnih blokova ostaje procjena materijalnog stanja obitelji, dok drugi gube na značajnosti.

U zadnjem smo bloku uveli varijable eksternalnosti i samomotrenja. Međutim, usprkos značajnim bivarijantnim korelacijama s kriterijem, eksternalnost i samomotrenje u ovoj kombinaciji nisu značajni prediktori, te njihovim uvođenjem nije došlo do značajnog porasta u postotku objašnjene varijance.

Hijerarhijskom regresijskom analizom ukupno je objašnjeno 46% varijance samopoimanja

maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. Pritom se najboljim prediktorom pokazao rezultat na upitniku neformalne stigmatizacije ($\beta=0,410^{**}$). Uz njega, značajni prediktori još su i formalna stigmatizacija ($\beta=0,240^{**}$) i procjena materijalnog stanja vlastite obitelji ($\beta=-0,134^{**}$).

Prediktori samopoštovanja: U hijerarhijskoj regresijskoj analizi uveli smo identične blokove kao i za kriterij samopoimanja. Međutim, pri interpretaciji beta-koeficijenata treba voditi računa o tome da je samopoštovanje kodirano obrnuto od samopoimanja. Drugim riječima, veći rezultat na upitniku samopoštovanja uistinu označava i veće samopoštovanje.

Blok varijabli vezanih uz školovanje i dob objašnjava 8% varijance samopoštovanja maloljetnika. Za razliku od samopoimanja, kod samopoštovanja se dob maloljetnika pokazala boljim prediktorom ($\beta=0,251^{**}$) od broja ponavljanja razreda ($\beta=-0,176^{**}$). Smjer pondera ostao je isti - što su maloljetnici više puta ponavljali razred i što su mlađi, to je njihovo samopoštovanje niže.

Uvođenje bloka varijabli vezanih uz strukturu obitelji ni kod kriterija samopoštovanja ništa značajno ne mijenja. Kao i kod kriterija samopoimanja, ponderi novouvedenih varijabli, broj roditelja s kojima maloljetnik živi, trenutno bračno stanje i/ili kohabitiranje roditelja i redosljed rođenja, u ovoj kombinaciji prediktora ne dostižu razinu značajnosti.

Blok socio-ekonomskih prilika obitelji povećava koeficijent multiple regresije na $R=0,45$, a postotak objašnjene varijance za 9%. Isto kao i za kriterij samopoimanja, beta-ponder varijable ponavljanja razreda se smanjuje ($\beta=-0,147^{**}$), a najboljim prediktorom u kombinaciji postaje novouvedena varijabla procjene materijalnog stanja vlastite obitelji ($\beta=0,259^{**}$). Varijabla dobi, uvedena u prethodnom bloku, zadržava razinu značajnosti, međutim, za razliku od kriterija samopoimanja, trenutni radni status majke i trenutni radni status oca nisu se pokazali značajnim prediktorima.

Varijable vezane uz prethodne intervencije objašnjavaju, kao i u slučaju samopoimanja, dodatnih 5% varijance samopoštovanja. Međutim, najbolji prediktor u ovom koraku je i dalje procjena materijalnog statusa vlastite obitelji ($\beta=0,256^{**}$).

Također, jedini značajni prediktor u novouvedenom bloku je prethodni tretman obitelji od strane Centra za socijalnu skrb ($\beta = -0,219^{**}$). Samopoštovanje je niže kod maloljetnika čija je obitelj prethodno bila u tretmanu CZSS-a. Beta-ponder dobi u ovom bloku gubi na visini, a ponavljanje razreda na značajnosti.

Peti po redu blok stigmatizacije i kod samopoštovanja donosi najveći porast u postotku objašnjene varijance (19%). Međutim, za razliku od samopoimanja, samo varijabla neformalne stigmatizacije značajno pridonosi objašnjavanju varijance samopoštovanja ($\beta = -0,472^{**}$). Više samopoštovanja imaju maloljetnici koji na Upitniku neformalne stigmatizacije postižu niži rezultat. Uz neformalnu stigmatizaciju, značajni prediktori su još i procjena materijalnog stanja obitelji i dob, ali i, po prvi puta, broj prethodno pokrenutih postupaka pred sudom za kazneno djelo ($\beta = 0,198^*$). Broj prethodno pokrenutih postupaka pred sudom za kazneno djelo u ovom slučaju djeluje kao supresor varijabla. Naime, iako u praktički nultoj vezi s kriterijem, varijabla značajno doprinosi objašnjenju varijance kriterija jer otklanja nevaljani dio varijance varijable s kojom je u korelaciji, a koja jest povezana s kriterijem. Radi se o varijabli neformalne stigmatizacije koja s kriterijem korelira u visini $-0,57$, a sa supresorskom varijablom broja pokrenutih postupaka pred sudom za kazneno djelo $+0,21$.

Za razliku od slučaja kad je kriterij bilo samopoimanje, uvođenje šestog bloka rezultira statistički značajnim porastom u postotku objašnjene varijance samopoštovanja od 3%. Ponder varijable eksternalnosti iznosi $-0,192^*$. Uvođenjem zadnjeg bloka ponder varijable neformalne stigmatizacije gubi na snazi, što znači da možemo govoriti o moderatorskom utjecaju eksternalnosti koja na sebe preuzima dio veze neformalne stigmatizacije i samopoštovanja. Međutim, direktna veza neformalne stigmatizacije i samopoštovanja je još uvijek jaka. Samomotrenje se u ovoj kombinaciji, kao ni kod samopoimanja, nije pokazalo značajnim prediktorom.

Hijerarhijskom regresijskom analizom ukupno je objašnjeno 42% varijance samopoštovanja maloljetnika. Pritom se, kao i kod kriterija samopoimanja, najboljim prediktorom pokazao rezultat na upitniku neformalne stigmatizacije ($\beta = -0,419^{**}$).

Uz njega su značajni prediktori još i eksternalnost ($\beta = -0,192^{**}$), procjena materijalnog stanja vlastite obitelji ($\beta = 0,179^{**}$), broj prethodno pokrenutih postupaka pred sudom za kazneno djelo ($\beta = 0,188^*$) i dob sudionika ($\beta = 0,149^*$).

RASPRAVA I ZAKLJUČAK

U ovom smo istraživanju ispitali samopoimanje i samopoštovanje maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja s izvaninstitucionalnim i institucionalnim mjerama, te moguće prediktore njihovog samopoimanja i samopoštovanja, a sve svrhom boljeg razumijevanja potreba maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja.

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem pokazuju da u razumijevanju samopoimanja i samopoštovanja maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja kojima su izrečene zakonske mjere treba uzeti u obzir moguće prediktore koji se nalaze na individualnoj razini maloljetnika (eksternalnost), razini neposrednog okruženja (obitelj) i šire okoline (stigmatizacija). Integrativne teorije (Andrews i Bonta, 2006., prema Ricijaš, 2009.) govore o tome da su društvene intervencije u mladosti povezane s kriminalitetom u odrasloj dobi, dakle mjere koje se poduzimaju prema maloljetnicima ne znače samo formalnu stigmatizaciju već to vuče za sobom i niz drugih elemenata koji su važni za daljnje ponašanje i život maloljetnika. Nadalje istraživanja unutar teorija etiketiranja (Kaplan i Johnson 1991.; Bernburg i Krohn 2003.; Maruna, 2001.; Braman, 2002., Pager, 2003., Travis, 2002., prema Hirschfield, 2004.) govore o negativnim učincima stigmatizacije (formalne i neformalne) na samopoimanje i samopoštovanje maloljetnika. U tom smislu rezultati dobiveni ovim istraživanjem govore u prilog tome da općenito treba preventivno djelovati na svim razinama kako do društveno neprihvatljivog ponašanja ne bi uopće došlo, a zatim na smanjenju stigmatizacije i na razvoju pozitivne slike o sebi (stvaranju uvida u vlastito ponašanje, promjeni kognicija i usmjeravanju prema društveno prihvatljivom ponašanju).

Za razumijevanje samopoimanja maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja pokazalo se da veliki utjecaj ima stigmatizacija, te procjena materijalnog stanja vlastite obitelji. Maloljetnici

koji su smješteni u instituciju i jače neformalno stigmatizirani, te koji materijalno stanje svoje obitelji procjenjuju lošijim imat će lošije samopoimanje. S obzirom na navedene prediktorske varijable u smislu poboljšanja samopoimanja tih maloljetnika trebalo bi raditi na smanjenju stigmatizacije u društvu općenito u smislu osvještavanja javnosti o negativnim učincima stigmatiziranja, senzibilizirati javnost o tome što mlade ljude vuče u delinkventno ponašanje, raditi preventivno s obiteljima, u školama i lokalnim zajednicama. Reakcije bliskih osoba na društveno neprihvatljivo ponašanje trebale bi biti takve da osude/kritiziraju ponašanje, ali ne i osobu. Također, one bi trebale biti dane u pravom trenutku i na pravi način (s mjerom). Takve reakcije ne bi bile stigmatizirajuće već poticajne za maloljetnika da prilagodi svoje ponašanje u skladu s društveno prihvatljivim. Također, važan je i rad s maloljetnicima društveno neprihvatljivog ponašanja (naročito maloljetnicima koji su institucionalizirani) na boljem samopoimanju, ali i na osvještavanju i motiviranju da vlastitim trudom i zalaganjem mogu sebi osigurati egzistenciju i poboljšati svoje materijalno stanje.

U razumijevanju samopoštovanja maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja veliki utjecaj ima također neformalna stigmatizacija, ali i eksternalnost, procjena materijalnog stanja vlastite obitelji, broj prethodno pokrenutih postupaka za kazneno djelo pred sudom i dob. Prema tome, maloljetnici koji doživljavaju više stigmatizirajućih reakcija od osoba iz okoline (roditelja, nastavnika, prijatelja, vršnjaka, susjeda...), zatim koji svoje ponašanje, situaciju ili položaj pripisuju vanjskim čimbenicima na koje ne mogu utjecati (sreća, sudbina i sl.), koji materijalno stanje svoje obitelji opisuju lošijim, koji su već ranije bili u postupku pred sudom za kazneno djelo i koji su mlađi imat će niže samopoštovanje. Da bi utjecali na samopoštovanje maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja na pravilan način važno je podržati i pohvaliti sve dobro što naprave (društveno prihvatljivo ponašanje, pozitivno, zdravo, jer se samopoštovanje može povećati i u grupi s društveno neprihvatljivim ponašanjem koja podržava delinkventnost). Također, važno je raditi na razvijanju internalnog lokusa kontrole i vlastite odgovornosti za svoje postupke i reakcije u rizičnim situacijama.

LITERATURA

- Adams, M.S., Robertson, C.T., Gray-Ray, P. i Ray, M. C. (2003): Labeling and Delinquency. www.highbeam.com/labeling-and-delinquency.htm
- Andrews, D.A. i Bonta, J. (2006): *A Psychology of Criminal Conduct. Fourth Edition*, LexisNexis Group.
- Bašić, J. i Ferić, M. (2004): Djeca i mladi u riziku – rizična ponašanja. U: Poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja: pristupi i pojmovna određenja (ur.) Bašić, J., Koller-Trbović, N. i Uzelac, S. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Bernburg, J.G. i Krohn, M.D. (2003): Labelling, Life Chances and Adult Crime: The Direct and Indirect Effects of Official Intervention in Adolescence on Crime in Early Adulthood. *Criminology*, 41 (4) 1287-1318.
- Bezinović, P. (1988): Samopercepcija osobne kompetentnosti kao vrednovanja vlastitog ja. Filozofski fakultet Sveučilište u Zagrebu. Odsjek za psihologiju. Doktorska disertacija.
- Braithwaite, J. (1989): *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006): Dohodak bračnih partnera kao odrednica bračne kvalitete. *Društvena istraživanja*, 15 (1-2) 117-139.
- Dacey, J. i Kenny, M. (1994): *Adolescent development*. Boston: Brown&Benchmark.
- Fišer, S., Marković, N., Ogresta, J. i Radat, K. (2007): „Za“ i „O“ jednoroditeljskim obiteljima. Zagreb: Kasanić d.o.o. Zagreb.
- Harris, N. (2006): Reintegrative Shaming, Shame and Criminal Justice. *Journal of Social Issues*, 62 (2) 327-346.
- Hirschfield, P. (2004): Stigmatization or Normalization? The Declining Relevance of Labelling Theory in Disadvantaged Urban Communities. Paper submitted for consideration for the 2004. Annual Meeting of American Sociological Association in San Francisco, CA.
- Kaplan, H.B. i Johnson, R.J. (1991): Negative Social Sanctions and Juvenile Delinquency: Effects of Labelling in a Model of Deviant Behavior. *Social Science Quarterly*, 72 (1) 98-123.
- Lacković – Grgin, K. (2005): *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Majdak, M. i Kamenov, Ž. (2009): Stigmatiziranost i slika o sebi maloljetnih počinitelja kaznenih djela. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17, 1, 41-53.
- Marczyk, G.R., Helburn, K., Lander, T. i DeMatteo, D. (2003): Predicting Juvenile Recidivism with the PCL: YV, MAYSI and YLS/CMI., *International Journal of Forensic Mental Health*, 2 (1) 7-18.
- Offer, D., Ostrov, E., Howard, K.I. i Dolan, S. (1992): *Offer Self-Image Questionnaire Revised*. Los Angeles: Western Psychological Services Publishers and Distributors.
- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. i Josipović, V. (2003): *Jednoroditeljske obitelji: Osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Rosenberg, M. (1985): Self concept and psychological well-being in adolescence. U: *The development of self*. (ur;) Leahy, L.R. Orlando: Academic Press.
- Ricijaš, N. (2009): Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
- Singer, M., Kovčo-Vukadin, I. i Cajner-Mraović, I. (2002): *Kriminologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Snyder, M. (1979): Self-monitoring Process. U: *Advances in experimental social psychology* (ur;) Berkowitz, L. New York: Academic Press, 12, 85-128.
- Velić, R., Kamenov, Ž. i Simić, O. (2000): Što se krije pod pojmom „samomotrenje“. Prilog analizi Snyderova konstrukta. *Suvremena psihologija*, 3 (1-2) 79-98.
- Youngs, G., Rathge, R., Mullis, R. i Mullis, A. (1990): Adolescent stress and self – esteem. *Adolescence*, 25 (98) 333-341.
- Zakon o sudovima za mladež (1997): *Narodne novine*, 111/97, 27/98, 12/02.

DETERMINANTES OF SELF-IMAGE AND SELF-ESTEEM IN JUVENILES WITH SOCIALLY UNACCEPTABLE BEHAVIOUR

Abstract: *The goal was to explore the contribution of socio-demographic variables, stigmatization, self-monitoring and externality in explanation of self-image and self-esteem of male juveniles with socially unacceptable behavior on whom were applied non-institutional (N=146) and institutional measures (N=126).*

In the research were applied Coopersmith's questionnaire of self-esteem, Offer's revised questionnaire of self-image, Externality scale, Self-monitoring scale, Questionnaire for assessing the experience of stigmatization in juveniles with socially unacceptable behavior and assessed socio-demographic data.

A hierarchic regression analysis was conducted, with following blocks of variables: first block connected to school status and age, second block connected to number of parents and marital status, third block about education and employment of parents as well as the assessment of financial status, fourth block about former interventions to family and juvenile, fifth block of formal and informal stigmatization and sixth block about self-monitoring and externality.

Included variables explained 46% of variance of self-image and 42% of variance of self-esteem of juveniles with socially unacceptable behavior. The best predictors of self-image were formal and informal stigmatization and the assessment of financial status of the family, while in predicting the self-esteem the best predictors were informal stigmatization, externality, the assessment of financial status of the family, the number of former interventions by the court for criminal act and the age of juvenile.

Key words: *self-image, self-esteem, juveniles with socially unacceptable behavior, stigmatization*